

Austrijanci u Bosni

Rijeka Sava koja dvije države spaja i razdvaja

U Zagreb mi dolaze poslovni suradnici iz poznate austrijske tvornice alata, zaduženi za prodaju na tržište južne Europe. Njihovu firmu zastupam u Hrvatskoj već nekoliko godina. Možda se meni, kao malo kome, ostvarila želja da pronađem posao koji sam želio od prvih godina svog radnog vijeka. Još kao dijete maštao sam kako ću raditi u nekom diplomatsko-konzularnom

predstavništvu, postati nekakav dopisnik iz inozemstva ili biti bar zastupnik neke inozemne firme u svojoj zemlji. Moja je majka pak željela da budem svećenik ali za dijete iz radničke obitelji, postao sam ono što se najviše moglo postati: običan inženjer strojarstva. Pa evo ipak - istina nakon tri decenije radnog iskustva - ostvario sam bar nešto slično onome poslu o kome sam u mladosti sanjao.

Svojim sam austrijskim suradnicima predložio da idemo u osvajanje tržišta BiH, gdje sam računao da imam još uvijek neke poslovne veze i prijatelje. Prošlo je nekoliko godina od kako je proglašeno da je rat u BiH završen, pa sam smatrao da se industrijska proizvodnja tamo pokreće i da je sada pravo vrijeme za ponudu naših alata.

Dakle, dolaze mi Herr Kaltenbrunner i Frau Hännig, koji su moju ideju o posjeti nekim tvornicama u Bosni, sa zadovoljstvom prihvatili. Sve sam organizirao precizno i detaljno po njemački u čemu mi je pomoglo radno iskustvo iz te zemlje, ugladeno -"purgerski" jer radim u Hrvatskoj već nekoliko godina, a iskreno, otvoreno i srdačno onako po bosanski, jer sam jedino to iz Bosne ponio, kad sam je one, '92. morao napustiti.

Nakon što smo u mojoj firmi obavili sve što je bilo predviđeno, krenuli smo na put u Bosnu nekim njihovim skupim "terencem" i ubrzo se našli na autocesti Zagreb-Beograd, koja se nekada zvala autoput "Bratsva-jedinstva", a u čijoj sam izgradnji davno i sam sudjelovao na dobrovoljnim radnim akcijama. Bezbrižno se vozimo polupraznom autocestom, a ja sjedim na zadnjem sjedištu, kako bih im mogao lakše objasniti ono što ih usput zanima. Hrvatsku dosta dobro poznaju, uglavnom kao turisti, ali u BiH još nikada nisu bili. Znatno su mlađi od mene i sve ih zanima.

Pred Slavonskim Brodom sam im skrenuo pozornost da ćemo uskoro kad prijeđemo rijeku Savu, stići u Bosnu. Objašnjavam im da je tamo rat prestao tek prije nekoliko godina, pa će putem vidjeti mnogo razrušenih i spaljenih kuća i da to djeluje avetinjski, jezivo i prestrašno... Znam to jer sam nedavno tuda već prolazio. A oni su, nemam pojma kako, čuli onu Mihaljevićevu pjesmu iz 1987. godine, koja kaže: "*...neka mi netko pokaže znak, gdje voz se pretvara u vlak...*" pa me o tome počеше propitivati. Kažem im da tog znaka stvarno nema, ali

da se do savskog mosta govori vlak, a kad ga prijeđemo, stižemo u BiH-Republiku Srpsku, gdje se kaže voz. Oni su se valjda služili nekadašnjim njemačko - SH odnosno HS¹⁾ rječnikom, u kojemu im piše za *Eisenbahnzug* da to znači voz ili vlak, pa traže objašnjenje. Kažem im da je nekada u Bosni bilo svejedno govoriti voz ili vlak, a ja od kako živim u Hrvatskoj, govorim i pišem vlak, jer mi to nalaže posao kojim se bavim. Vidim da slabo "kontaju".

Kad smo prešli državnu granicu između Hrvatske i BiH, pa krenuli kroz Bosansku Posavinu, bili su zgroženi i šokirani onim što su vidjeli. Koliko god da sam ih pripremio na strahote od posljedica rata, koje će vidjeti, nisu mogli doći k sebi. Još da znaju kakve su tu uz put bile kuće, restorani, crkve, samostan u Plehanu... Ne smijem im ni reći da ćemo kod Dervente proći pored moje nekadašnje vikendice, izgrađene na vrhu Bojića Brdu, desetak godina prije rata uz pomoć radničke Kase uzajamne pomoći²⁾. Moja se mala vikendica nalazila stisnuta između dva sela i odmah je opljačkana, srušena i zapaljena, kao i jedno od ta dva sela koje danas uopće više ne postoji ni na karti. Ne smijem im reći ni jesam li plakao kad sam se prvi put nakon završetka rata tuda vozio. Sramota je da zastupnik njihove tvornice, pedesetogodišnjak, inženjer, plače. Srećom da sam tada bio sam u autu, pa nitko nije mogao vidjeti kako mi suze liju niz obraze.

Dalje smo se vozili šutke. Pokušavam promijeniti temu. Objašnjavam im kako je baš ovom relacijom nekada prolazila uskotračna željeznička pruga koja je spajala centralnu Bosnu sa Hrvatskom. Izgradila ju je Austro-Ugarska 1879. godine i tom je željezničkom prugom iz Bos. Broda u moj rodni grad stigao prvi vlak. Kažem im da je tim vlakom zvanim "ćiro" doselio moj pradjed i nedaleko od Doboja u jednom selu otvorio kovačnicu, prvu u ovom djelu Bosne. On je odgovoran za to što sam se ja rodio baš tu, u zemlji sa šest republika, pet naroda, četiri jezika, tri vjeroispovijedi i dva pisma, koja će se raspasti baš u mom najgorem trenutku, kad sam već prešao pola svog životnog puta.

Stigli smo do Doboja, pa se vozimo zaobilaznicom, pored grada. Pokazujem im da baš prolazimo pored jedne, nekad velike tvornice u kojoj sam radio četvrt stoljeća i kažem da sam u svom "Rodnom" (kako Dboj naziva jedan moj bivši radni kolega, Jasmin), imao obiteljsku kuću i stan. A oni nikako da shvate, zašto ja onda ne živim tu, nego sam podstanar u Zagrebu. Ne znaju oni da u Bosni svaka generacija mora ponovo sebi graditi krov nad glavom. Djed, otac, sin...Uvijek sve nestane u nekim ratovima, koji Bosnu nikada zaobići ne mogu. Ne želim da idemo kroz grad, nego im objašnjavam kako ćemo proći pored mjesta na kome je 1882. godine izgrađena Šećerana koja je u to vrijeme zapošljavala 500 radnika ali je 1941. godine u Drugom svjetskom ratu uništena.

Kad smo prošli Dboj, kažem im da smo sada u drugom entitetu. Pitaju oni što je to, a ja im velim da je to sad Federacija BiH. Najprije ćemo proći kroz područje gdje su uglavnom Bošnjaci, a prespavat ćemo malo dalje u hotelu "Split. Pitaju me kako to da se hotel zove "Split" jer znaju da je Split grad u Hrvatskoj, na Jadranskoj obali. Onda im ja pokušavam objasniti da je taj hotel u jednoj drugoj općini Federacije, gdje žive većinom Hrvati. Po izrazu njihovih lica vidim da im tek sad ništa nije jasno.

Ali, sretno smo stigli. Hotelom su zadovoljni, pogledali su sobe, odložili prtljagu i žele da prošetamo prije večere jer je vrijeme jako lijepo, a sunce grije samo onako kako u Bosni grijati

može. Gdje da ih vodim u ovom jednom običnom bosanskom selu? Ugledam sa druge strane ulice put koji vodi u Žabljak, pa dođem na ideju da odemo do crkve Svete Ane koja je udaljena 2-3 kilometra. Pretpostavljam da bi im bilo zanimljivo jer je to jedna od nastariji katoličkih crkava u Bosni, sagrađena 1926. godine. Ali imam ja tu i priču ! Naime, toj su žabljačkoj župi - koja je proglašena samostalnom 1884. godine - pripadali moji djed i baka o kojima sam pričao, a koji su doselili iz Austro-Ugarske. Nisam tu bio dobrih dvadesetak godina, ali sve pamtim i to još najbolje iz djetinjstva kad sam kao dječak dolazio sa roditeljima u tu crkvu za blagdan Sv. Ane i na groblje gdje su mi djed i baka pokopani. Ovdje rat nije izazvao velika razaranja, ali je ipak pravo čudo da je ta stara crkva preživjela i Drugi svjetski rat i ovaj zadnji što nije bio svjetski, a bio je prestrašan i meni najstrašniji.

Moji su gosti prihvatili tu ideju, pa smo tako krenuli asfaltiranim putem bez nogostupa uz brijeg prema crkvi. Srećemo puno djece koja se vraćaju iz škole i svi nas odreda ljubazno pozdravljaju. Moji se gosti tome čude i vele kako su ova djeca kulturna. Ne znaju da se ovdje radi o jednom starom običaju, po kojem djeca moraju pozdravljati sve starije osobe, jer su im tako roditelji naložili. Ne daj Bože da nekog ne pozdrave, pa da to roditelji saznaju.

Austrijanci gledaju sve naokolo i čude se kako to da su ovdje sve nove kuće izgrađene tako velike, po dvije-tri etaže. Misle da se to radi zbog brojnih članova obitelji. Pitaju se odakle sirotinji toliki novac. Naravno da im ne mogu, pa ni ne pokušavam objasniti, kako se ovdje grade kuće. Ne znaju oni da ovdje svaka generacija bije tešku bitku da osigura krov nad glavom, što joj ga je svaki novi rat uništio. Malo tko tu ima nešto od očevine, a pogotovu od djedovine. Nego, ostalo mu samo eventualno zemljište ili zgarište, pa uzeo lopatu, metar, *špagu* i *vaservagu*, pozvao nekoliko prijatelja i rođaka da pomognu, pa kopaj temelje. Ni projekta, ni dozvole, ni struje, vode, kanalizacije, plina, ceste, telefona...Pravi *čerpić*, peci opeku, gasi kreč, traži drvenu građu po šumama, za crijep će ti neko već posuditi, za prozore i vrata rođak iz Njemačke poslati, ali kuća mora biti velika bar kao susjedova ako ne i veća.

Crkvu su sa zanimanjem razgledali ali nisu htjeli ulaziti unutra, pa smo se istim putem vratili u hotel. Uskoro je trebalo večerati, a ja iskoristim priliku dok su gosti otišli u sobe da porazgovaram sa konobarom. Nalaktim se na šank uz jedan "Badelov" konjak, pa mu kažem da imam važne goste iz inozemstva, da želim da sve bude "prva liga" i da nešto ne zabrljaju.

Dapače, gosti su bili vrlo zadovoljni uslugom, hranom, gostoljubivošću...Uz večeru, koja je potrajala do kasno u noć, pričam im o tvornicama koje ćemo sutra posjetiti. U tim tvornicama ima i mojih kolega sa kojima sam radio u Doboju, prije ovog rata. Kažem im da su te tvornice u općini gdje većinsko stanovništvo čine Bošnjaci i da su oni muslimani, pa da se ne začude malo drugačijem odjevanju žena i nekim islamskim običajima. Vidim da im ništa nije jasno. Odustali su od pokušaja da nešto shvate i samo mi iz pristojnosti klimaju glavom.

Sutradan ujutro, stigli smo ispred prve tvornice, jer nije dozvoljeno ulaziti u krug sa autom. Dok čekamo mog kolegu da dođe po nas, razgovaram sa portirom Šaćirom o tome kako se živi, što ima...Odjedanput on stade u stavu "mirno", pozdravlja rukom u vojničkom stilu, hitro otvara ulaznu *kapiju* i propušta neka dva velika crna mercedesa, koji projuriše velikom brzinom i zaustaviše se pred upravnom zgradom. Vozači iskaču iz auta, otvaraju vrata svojim putnicima. Podsjeti me to na ona vremena kada bi svečano dolazio u neku tvornicu drug Tito.

-Tko su ti ovi ? - pitam Šaćira

-Šuti ! - kaže on. - Slovenci. Kupili su našu Tvornicu, pa su sad oni vlasnici.

Nakon toga dođe moj kolega, pa i mi uđosmo u upravnu zgradu, te obavismo posao zbog koga smo došli. Rezultati su prilično "mršavi", ali moji gosti nisu nezadovoljni.

Sad ćemo ići u drugu tvornicu, pa im kažem da je ta u vlasništvu nekolicine zaposlenika Tvornice. Dobro radi, pa je ni rat nije spriječio da prekine proizvodnju i isporučuju svoje gotove proizvode u Njemačku. Tu sam također imao dobre i drage kolege koje znam od ranije, a neki su sada i suvlasnici Tvornice, pa smo nešto posla i dogovorili.

Na kraju su nas poslužili kavom. Pred svakog je bila servirana *mesingana tacna sa malom džezvom, fildžanom i kockom šećera*. Mislim da je to bilo prvi put da moji gosti tako što vide, a ja se sjetim onda svoje Tvornice u Doboju i vremena kad nam je kafe-kuharica Ljubica, kuhala i raznosila kave po uredima. Prvu ujutro prije sedam, a drugu poslije 11 sati nakon doručka, baš u takvim istim malim *džezvicama*, koje jedva da su sadržavale dva *fildžana*. Ali kome da ja to pričam ? To zna i toga se sjeća samo ovaj moj bivši radni kolega Nazif, što sjedi sada za stolom nasuprot meni i sa kojim razgovaram o austrijskim alatima. Samo se nas dva razumijemo, gledamo i sa nostalgijom sjećamo tih vremena.

Ubrzo smo krenuli jer su moji gosti, valjda, htjeli prije mraka napustiti Bosnu. Jedino što su mi rekli bio je njihov dojam da ova druga tvornica ima previše zaposlenih, pa produktivnost ne može biti baš na nekom visokom nivou. Znam. Trebalo bi neke radnike otpustiti, ali koga da otpusti moj Nazif, kad su svi rame uz rame branili i obranili ovu Tvornicu za koju još svi još uvijek drže da je njihova?

Nigdje se do Zagreba nismo zaustavljali. Za austrijance je to je bio povratak iz Bosne, a ja nikako da zaključim je li to za mene povratak ili odlazak.

¹⁾ Srpsko-hrvatski ili hrvatsko-srpski rječnik

²⁾ Kasa uzajamne pomoći bila su novčana sredstva koje su zaposlenici dragovoljno uplaćivali kao članarinu, pa su se onda iz te mase novaca radnicima dodjeljivali beskamatni kratkoročni krediti